

УДК 378.147

С. М. Лелека

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОСТІ ДИТИНИ В УМОВАХ ДНЗ: ПРАКТИЧНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

© Лелека С.М., 2015

<http://orcid.org/0000-0003-1088-9707>

В статті розкривається значення розвитку соціальності як результату соціального виховання для особистості, розглядаються дослідження соціальності як соціально-педагогічного явища з філософських, соціологічних, соціально-психологічних та соціально-педагогічних позицій, зазначається сутність терміну «соціальність» у працях дослідників.

Досліджуються структурні елементи соціальності, згідно тверджень науковців, а саме: соціальні цінності, соціальні якості, соціальні почуття та соціальна поведінка, які утворюють систему, що впливає на визначення сутності поняття «соціальність».

Розкривається вплив дошкільного державного закладу на розвиток соціальності дитини як найпершого суспільного середовища, основне призначення якого – соціальна адаптація її до умов життя в товаристві незнайомих дітей і дорослих; значення гри у житті дошкільника, де формуються знання та вміння дитини для повсякденного життя.

Також пропонується комплекс ігор, які спрямовані на підвищення рівня соціальності дошкільників й складається з чотирьох етапів.

Ключові слова: соціальність, структурні елементи, дошкільне дитинство, ДНЗ, гра, комплекс ігор.

Лелека С. М. Развитие социальности ребенка в условиях детского сада: практическо-методический аспект.

В статье раскрывается значение развитию социальности как результата социального воспитания для личности, рассматриваются исследования социальности как социально-педагогического явления с философских, социологических, социально-психологических и социально-педагогических позиций, отмечается сущность термина «социальность» в трудах исследователей.

Исследуются структурные элементы социальности, согласно утверждениям ученых, а именно: социальные ценности, социальные качества, социальные чувства и социальное поведение, которые образуют систему, которая влияет на определение сущности понятия «социальность».

Раскрывается влияние дошкольного государственного учреждения на развитие социальности ребенка как самой первой общественной среды,

основное назначение которого - социальная адаптация ее к условиям жизни в обществе незнакомых детей и взрослых; значение игры в жизни дошкольника, где формируются знания и умения ребенка для повседневной жизни.

Также предлагается комплекс игр, направленных на повышение уровня социальности дошкольников, который состоит из четырех этапов.

Ключевые слова: социальность, структурные элементы, дошкольное детство, ДОУ, игра, комплекс игр.

Leleka S. M Development of the social environment of the child in kindergarten: practical and methodological aspect.

In the article the importance of social development as a result of social education for the individual, the study examined social as socio-pedagogical phenomenon of philosophical, sociological, socio-psychological, social and pedagogical approaches, says the essence of the term "sociality" in the works of researchers.

We study the structural elements of social, social values, social skills, social feelings and social behavior that make up the system, affecting the definition of the essence of the concept of "sociality".

The influence of preschool state establishment opens up on the development of sociality of child as the very first social environment, whose main purpose - her social adaptation to the conditions of life in society unfamiliar adults and children and the mean of preschool child playing life, where child's knowledge and ability are formed for everyday life.

Also proposed a set of games aimed at enhancing socio preschoolers, which consists of four stages: development of social values, social skills, social emotions and social behavior.

Key words: *social, structural elements, preschool childhood, preschool, game, gaming complex.*

Постановка проблеми. Сьогодні змушує розв'язувати життєві задачі високої новизни й складності, актуалізує необхідність поводитися компетентно в багатоваріантному світі, кваліфікувати події життя за ступенем їх значущості, безпеки, корисності. Все це посилює важливість розвитку в особистості, починаючи з дошкільного дитинства, соціальності – здатності існувати в суспільстві й виконувати різноманітні соціальні функції в складі різних груп, виступаючи при цьому не тільки в ролі суверенної особистості, а й виразником інтересів цієї спільноти.

Розвиток соціальності як результат соціального виховання несе в собі ідею самозбереження соціуму, людства в цілому, ідею єдності та гармонійної

взаємодії людей різних соціально-вікових та професійних груп, національностей, віросповідань та класової приналежності [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення цього соціально-педагогічного явища, його глибокий, детальний аналіз здійснювалися з філософських (С. Березин, У. Дžeme, Дж. Дьюї, Ч. Пірс, В. Кемеров, К. Пігров, М. Чистанов), соціологічних (Т. Васильєва, В. Нікітіна, В. Орлов, Н. Отрешко), соціально-психологічних (Г. Аріна, А. Брушлінський, О. Родионов, П. Тіщенко) та соціально-педагогічних позицій (М. Гончарова-Горяньська, В. Нікітін, О. Пахомова, О. Рассказова, А. Рижанова, І. Рогальська, Л. Мардахаєв, С. Харченко).

У соціальній педагогіці сьогодні значення терміну «соціальність» не є усталеним остаточно, хоча в працях вчених (О. Безпалько, М. Галагузової, М. Євтуха, І. Зверєвої, Л. Коваль, А. Мудрик, О. Сердюк, С. Хлебик та ін.) щодо висвітлення сутності соціального виховання простежується його спрямування на формування характеристик особистості, що сьогодні розглядаються дослідниками (Л. Мардахаєвим, В. Нікітіним, О. Рассказовою, А. Рижановою, О. Пахомовою, С. Харченко, О. Хендрик та ін.) як складові соціальності.

Розвиток соціальності особистості, що означає готовність та здатність плідно та творчо контактувати з різними за віком, статтю, родом діяльності, характерологічними особливостями людьми, необхідно розпочинати з раннього віку, а особливо актуальним він стає в дошкільному дитинстві.

Дошкільне дитинство – це період інтенсивного входження до соціального світу, формування соціальних мотивів, почуттів та емоцій, усвідомлення соціальних наслідків своєї поведінки [1].

Представники психолого-педагогічної науки (Г. Абрамова, А. Богуш, Л. Божович, Л. Виготський, Б. Волков, Н. Волкова, Д. Ельконін, О. Кононко, В. Мухіна, Л. Павлова та інші) вважають дошкільне дитинство періодом оволодіння соціальним простором людських відносин через спілкування з дорослими, а також через ігрові та реальні відносини з однолітками, підкреслюють значення позитивних соціально-виховних впливів оточуючого мікросередовища для розвитку дитини [1].

Сучасні вчені досліджують різноманітні аспекти виховання дитини в сім'ї (Л. Верб, А. Гончаренко, Т. Гурко, О. Докуніна, К. Журба, З. Зайцева, О. Киричук, Д. Луцик, Т. Поніманська, І. Рогальська, О. Хромова та ін.),

визначають науково-теоретичне підґрунтя взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї в вихованні дитини (Т. Алексеєнко, А. Марушкевич, В. Постовий та ін.), розробляють методика взаємодії суспільного й родинного виховання (Л. Врочинська, А. Залізник, А. Капська, О. Сердюк та ін.).

Уцілому ж, можемо зазначити, що попри ґрунтовну розробленість теоретико-методологічних основ соціально-педагогічної діяльності та практичну необхідність її поширення на сферу дошкільного дитинства, проблема розвитку соціальності дітей дошкільного віку в діяльності соціального педагога ще не ставала об'єктом окремого наукового дослідження.

Метою статті є дослідження розвитку соціальності як соціально-педагогічної проблеми та обґрунтування комплексу ігор, спрямованих на підвищення розвитку соціальності у дітей дошкільного віку в умовах ДНЗ.

Виклад основного матеріалу. Згодні з думкою А. Рижановою, О. Пахомовою, що до структури соціальності входять такі взаємопов'язані та взаємозалежні елементи, як: соціальні цінності, соціальні якості, соціальні почуття та соціальна поведінка, які утворюють систему, що впливає на визначення сутності поняття «соціальність» [4; 5].

Розглядаючи перший структурний елемент соціальності, зазначимо, що поняття «соціальна цінність» – широко використовується у філософській та соціологічній літературі задля окреслення людського, соціального та культурного значення різних явищ дійсності. Соціальні цінності, переломлюючись крізь призму індивідуальної життєдіяльності, входять у психологічну структуру особистості у формі особистісних цінностей. Кожній особистості притаманна специфічна ієрархія цих цінностей, які виступають з'єднуючим ланцюгом між культурою суспільства та духовним світом особистості.

Соціальна якість фіксує ті чи інші суспільно визначені характеристики особистості, суспільних груп та класів, які невіддільні від способу існування та діяльності історичних суб'єктів.

Наступний структурний елемент соціальності – соціальні почуття – складні стійкі соціопсихічні утворення, що відбивають переживання суб'єктом свого ставлення до соціальної дійсності і до самого себе як центру різних соціальних взаємодій. Суб'єктом соціальних почуттів виступає і «соціальна людина» як учасник різних соціальних множин (мас), і самі ці множини, що

співвідносяться одна з одною та з іншими соціальними спільнотами і суспільством загалом.

Останній елемент соціальності – соціальна поведінка – зовнішній вияв діяльності, у якій виявляється конкретна позиція людини, її установка. Це форма перетворення діяльності в реальну дію по відношенню до суспільно значущих об'єктів. Соціальна поведінка являє собою зовнішню систему дій (вчинків) людей, у якій реалізується внутрішнє спонукання людини.

Для початкового періоду розвитку соціальності в будь-якій культурі існують спеціальні способи формування в дітей знань і навичок, необхідних для повсякденного життя, найчастіше це відбувається у формі гри.

Гра – це спонтанна, природжена, повна радості своєрідна діяльність дитини, яка відбувається не заради якої-небудь зовнішньої мети, а для власного задоволення, для елементарної дії.

Дошкільник у грі оволодіває людською діяльністю, його ігрові дії завжди реальні та соціальні, бо спрямовані на реалізацію узагальненої соціальної функції дорослих, набуття досвіду, який трансформується із зовнішнього у внутрішній план психічної діяльності, визначає його розвиток як суб'єкта предметної діяльності [1].

Розвиток особистості в дошкільному віці відбувається під впливом різноманітних соціальних інститутів, не менш важливу роль з яких виконує й дошкільний навчальний заклад.

Дошкільний навчальний заклад – найперше спеціально створене суспільне середовище для дитини, основне призначення якого – соціальна адаптація її до умов життя в товаристві незнайомих дітей і дорослих. Виховання ціннісного ставлення до навколишнього, природи, людей, самої себе.

Дошкільний державний заклад має не абиякий вплив на розвиток соціальності дітей дошкільного віку: освоєння правил поведінки у групі, взаємодія з однолітками та дорослими, виявляє гнучкість та самоповагу, дістає задоволення від спільних ігор, які є провідним засобом соціального розвитку дошкільника [1].

На основі цього розроблено комплекс ігор, спрямованих на підвищення рівня соціальності дітей дошкільного віку, яка складалася у чотири етапи:

- розвиток соціальних цінностей (ставлення до сім'ї, суспільних груп, націй, соціуму, суспільства);
- розвиток соціальних почуттів (емоції, почуття спільноти, співпереживання, емпатії, солідарність, взаємодопомога, альтруїзму);
- розвиток соціальних якостей (толерантність, гуманність, соціальна відповідальність, соціальна компетентність тощо);
- розвиток соціальної поведінки (соціальні вчинки, соціальні дії, спілкування).

Для реалізації першого етапу (розвиток соціальних цінностей) можливе використовувати народні ігри з виховним значенням, тобто виховувати любов до рідного краю, звичаїв і традицій сім'ї та українського народу, до суспільства вцілому, а саме:

- обрядові та звичаєві ігри передають характерні події з життя українського народу: початок жнив, косовицю, великодні та купальські ігри, калиту, веснянки («Огірочки», «Перепілочка», «Ой ягіл, ягілочка», «Іде, іде дід», «Розлилися води»);
- ігри історичної та соціальної спрямованості відбивають характер тієї епохи, коли вони склались («У короля», «Воротарчик», «Пускайте нас», «Нема пана дома», «У відьми», «Прослужив я в пана рік», «Кружок»);
- ігри побутової спрямованості («Жили у бабусі...», «Ой сусіди, сусідоньки», «Куй-куй, ковалі...», «Як було у баби...»);
- ігри з сюжетами про сімейне життя («Батько», «Батько й діти», «Горщечки», «Гладущики», «Сімейка»).

Для другого етапу (розвиток соціальних почуттів) доцільно використовувати рухливі ігри, виховання почуття колективізму, товарищкості, справедливості при владнанні конфліктних ситуацій, заохочення до прояву позитивних емоцій (радості від спільної перемоги, успіхів товаришів і суперників по грі, задоволення від самого процесу гри разом із друзями) та інтелектуальні ігри, які сприяють прояву яскравих інтелектуальних емоцій (здивування, сумніву, впевненості, здогадки, радості відкриття та успіху); а саме:

- рухливі ігри: *ігри-естафети*, *ігри-забави* («Веселі змагання», «Естафета парами», «Перевезення врожаю», «Городники», «Хто швидше

побудує піраміду», «Мотузка», «Біг зі зв'язаними ногами», «Півнячий бій», «Перетягни канат»;

- ігри з елементами спорту: городки, футбол, боулінг;

- спортивні вправи: катання на санках, на самокатах, плавання, їзда на велосипедах, ігри у воді («Човник з веслами», «Бігом у воду», «Веселі бризки», «Фонтан», «Потяг у тунелі», «Рибалки», «Море хвилюється», «Брід», «Щука», «Карасі і коропи»);

- інтелектуальні ігри (кросворди, ребуси, загадки, метаграми, анаграми, шаради, чайнворди, шашки, шахи, «Чарівні палички», квач, «кубик Рубіка», диво-змійка, головоломки, лабіринти, комп'ютерні ігри).

У третьому етапі (розвиток соціальних якостей) можливе застосування сюжетно-рольових ігор, спрямованих на освоєння в грі правил рольової поведінки, моральні норми, укладені в ролі. Діти освоюють мотиви і цілі діяльності дорослих, їх ставлення до своєї праці, до подій і явищ суспільного життя, до людей, речей: у грі формується позитивне ставлення до способу життя людей, до вчинків, нормам і правилам поведінки в суспільстві («Сім'я», «День народження», «Магазин», «Будинок моди», «Салон краси», «Автомайстерня», «Пілоти», «Машиністи потяга», «Пошта», «Школа», «Будівельники», «Пожежники»).

В останньому четвертому етапі (розвиток соціальної поведінки) доцільно використовувати театралізовані ігри, через які дитина удосконалює вміння розігрувати постановки, вчиться емоційно та інтонаційно виразно характеризувати персонажів, відображати їхні рольові дії і взаємини, виявляти власне ставлення до них та їхніх вчинків, що є найкращим способом для розвитку соціальної поведінки («Ходить гарбуз по городу», «У зимовому лісі», «Колобок», «Рукавичка», «Кіт, цап та баран», «Котик і півник», «Лебідь, щука і рак», «Пан Коцький», «Муха-Цокотуха», «Кицьчин дім»).

Висновки. Отже, соціальність як складне утворення є результатом соціального виховання, розвиток якого означає готовність та здатність плідно та творчо контактувати з різними за віком, статтю, родом діяльності, характерологічними особливостями людьми.

Необхідно розпочинати розвиток соціальності в ранньому віці, а особливо актуальним він стає в дошкільному дитинстві - у період інтенсивного входження до соціального світу, де провідною діяльністю є гра.

Оскільки дана соціально-педагогічна проблема є актуальною на сучасному етапі, обґрунтований нами комплекс ігор забезпечує підвищення рівня соціальності дітей дошкільного віку, а саме: підвищення розвитку їх соціальних цінностей, соціальних почуттів, соціальних якостей та соціальної поведінки.

Література

1. Андреева А. Д. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. – Тернопіль, 2010. (Готов ли ребенок к детскому саду) (Вестник образования).
2. Брушлинський А. В. Социальность субъекта и субъект социальности. Субъект и социальная компетенция личности. / под ред. А. В. Брушлинський.
3. Рассказова О. І. Теорія та практика розвитку соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти : дис. ... доктора пед. наук. – Луганськ, 2014.
4. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : дис. ... доктора пед. наук. – Луганськ, 2005.
5. Пахомова О. М. Розвиток соціальності особистості як соціально-педагогічна проблема. – Вісник ХДАК, 2007.